

การพัฒนาบุคลากรในหน่วยงาน (Coaching) เรื่อง “ดินสำหรับการปลูกพืชสมุนไพร”

ระยะเวลา วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๑.๐๐ - ๑๒.๐๐ น.

สถานที่ ห้องประชุม ๒ สำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

สรุปเนื้อหาบทเรียน

ดินสำหรับปลูกพืชสมุนไพร

พืชสมุนไพรเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมากกว่าครึ่งหนึ่งของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ ได้มาจากธรรมชาติ ดังนั้นในการพัฒนาสมุนไพร ด้านหนึ่งที่จะขาดเสียไม่ได้ก็คือ ต้องมีการนำสมุนไพรมาปลูก ปลูกอย่างถูกวิธี ดูแลรักษาให้มีปริมาณและคุณภาพที่ดี เพื่อสามารถนำมาเป็นยารักษาโรคที่มีสรรพคุณดีตามต้องการ ในการปลูกพืชสมุนไพรมีข้อควรคำนึงคือ ทำอย่างไรให้ได้สมุนไพรที่มีสารออกฤทธิ์หรือตัวยาที่สูงที่สุด และมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค กระบวนการผลิตสมุนไพรอย่างถูกต้องเหมาะสม

สมุนไพรที่ได้จากพืชเรียกว่า พืชสมุนไพรหรือเครื่องยาพฤกษศาสตร์ พืชสมุนไพรที่ใช้มากในการแพทย์แผนไทย พืชสมุนไพรที่ใช้มากในการแพทย์แผนไทย ส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติ บางส่วนมีการปลูกเพื่อเป็นวัตถุดิบทางยา และการใช้ประโยชน์อื่นๆ อย่างกว้างขวางประเทศไทยอยู่ในเขตร้อนชื้นที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชแห่งหนึ่งของโลก คนไทยใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเป็นทั้งยารักษาโรคและเป็นอาหาร ปัจจุบันพืชสมุนไพรถูกพัฒนาไปสู่ธุรกิจสุขภาพที่ทันสมัยมากมาย

การจำแนกพืชสมุนไพรสามารถจำแนกได้หลายวิธี ซึ่งทำการจำแนกพืชสมุนไพรพอสังเขป ดังนี้

๑. การจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์

๑.๑ Essential oil (น้ำมันหอมระเหย) พืชสมุนไพรหลายชนิดสามารถนำมาสกัด น้ำมันหอมระเหยได้โดยวิธีการกลั่น ซึ่งจะได้ น้ำมันหอมระเหยมีกลิ่นหอมแตกต่างกันไปตามชนิดของพืชสมุนไพร น้ำมันหอมระเหยนี้มีสารสำคัญที่สกัดออกมาซึ่งจะใช้ประโยชน์ได้ตรงตามวัตถุประสงค์มากกว่า รวมทั้งการใช้ในปริมาณที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในรูปอื่น ตัวอย่างของพืชสมุนไพรที่นำมาสกัดน้ำมันหอมระเหย เช่น

- น้ำมันตะไคร้หอม ใช้ในอุตสาหกรรมผลิตสบู่ แชมพู น้ำหอมหรือใช้ทำสารไล่แมลง
- น้ำมันไพล ใช้ในผลิตภัณฑ์ครีมทาภายนอก ลดการอักเสบจากการฟกช้ำ
- น้ำมันกระวาน ใช้แต่งกลิ่นเหล้า เครื่องดื่มต่าง ๆ รวมทั้งใช้ในอุตสาหกรรมน้ำหอม
- น้ำมันพลู ใช้ในอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง หรือใช้เป็นเจลทาภายนอกแก้คัน

๑.๒ ยารับประทาน พืชสมุนไพรหลายชนิด สามารถนำมาใช้รับประทานเพื่อรักษาอาการของโรคได้ อาจใช้สมุนไพรชนิดเดียว หรือหลายชนิดรวมกันก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสารสำคัญที่มีอยู่ในพืชสมุนไพรชนิดนั้น ๆ ที่ออกฤทธิ์เพื่อการบำบัดรักษา เช่น บอระเพ็ด ฟ้าทะลายโจรใช้แก้ไข้ กระเพรา ไพล ชิง ใช้แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นต้น

๑.๓ ยาสำหรับใช้ภายนอก เป็นพืชสมุนไพรที่สามารถนำมาบำบัดโรคที่เกิดขึ้นตามผิวหนัง แผลที่เกิดขึ้นตามร่างกายรวมทั้งแผลในปาก อาจใช้สมุนไพรชนิดเดียวหรือหลายชนิดรวมกันก็ได้ ลักษณะของการนำมาใช้มีหลายลักษณะมีทั้งใช้สด บดเป็นผง ครีม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสารสำคัญที่มีอยู่ในพืชสมุนไพร และความ

สะดวกในการนำมาใช้ ตัวอย่างของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยาสำหรับใช้ภายนอก เช่น บัวบก หว่า โทงเทง ใช้รักษาแผลในปาก ผึ้ง กานพลู ใช้ระงับกลิ่นปาก เป็นต้น

๑.๔ ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและเครื่องดื่ม พืชสมุนไพรหลายชนิดสามารถนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ ผู้บริโภคจึงรู้สึกปลอดภัยในการนำมารับประทาน เช่น

- ดูดจับไขมันจากเส้นเลือด ลดน้ำหนัก : บุก
- เปลี่ยนไขมันเป็นพลังงาน ลดน้ำหนัก : ส้มแขก
- เครื่องดื่มบำรุงสุขภาพ : หญ้าหนวดแมว คำฝอยหญ้าหวาน

๑.๕ เครื่องสำอาง เป็นการนำพืชสมุนไพรมาใช้เอกลักษณ์หนึ่ง การนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นเครื่องสำอาง มีมานานแล้ว และในปัจจุบันได้รับการยอมรับมากขึ้น เนื่องจากปลอดภัยกว่าการใช้สารสังเคราะห์ทางเคมี ทำให้มีผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นโดยมีส่วนผสมของพืชสมุนไพรเกิดขึ้นมากมาย เช่น แชมพู ครีมนวดผม สบู่ โลชั่น ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นเครื่องสำอาง เช่น อัญชัน ว่านหางจระเข้ มะค่าตีควาย เห็ดหลินจือ เป็นต้น

๑.๖ ป้องกันศัตรูพืช เป็นการนำพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์เบื่อเมาหรือมีรสขม ซึ่งมีคุณสมบัติในการปราบหรือควบคุมปริมาณการระบาดของแมลงศัตรูพืช โดยไม่มีพิษตกค้าง ไม่มีพิษต่อผู้ใช้และสภาพแวดล้อม เช่น สะเดา หนอนตายหยาก ตะไคร้หอม ฟ้ายะลวยโจร ไพล เป็นต้น

สภาพแวดล้อมที่ต้องการ

การปลูกพืชสมุนไพรเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากในอดีตการใช้สมุนไพรเป็นการเก็บจากธรรมชาติ แต่ไม่มีการปลูกทดแทน ทำให้พืชสมุนไพรที่มีจำนวนลดลง ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอาพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์มากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการปลูกให้ได้จำนวนมากขึ้นให้เพียงพอกับความต้องการ ดังนั้นเพื่อให้พืชเจริญเติบโตได้ดีและให้ผลผลิตที่มีคุณภาพ จึงต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญต่อไปนี้

พื้นที่ การเลือกสภาพพื้นที่ให้เหมาะสมกับการปลูกพืชสมุนไพรแต่ละชนิดเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากพืชสมุนไพรเป็นพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ละพื้นที่ที่เหมาะสมที่พืชสมุนไพรจะขึ้นแตกต่างกัน การเลือกพื้นที่ให้เหมาะสมจะช่วยให้พืชนั้น ๆ เจริญเติบโตดี ผลผลิตสูงและมีคุณภาพ ทั้งยังลดค่าใช้จ่ายในการจัดการและการดูแลรักษา

แสง มีความสำคัญในการสังเคราะห์แสงของพืช ความต้องการในปริมาณของแสงเพื่อนำไปใช้ขึ้นอยู่กับพืชแต่ละชนิด พืชสมุนไพรบางชนิดสามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตดีเมื่อปลูกในสภาพกลางแจ้ง แต่บางชนิดต้องการแสงน้อย จึงต้องมีการดูแลให้เหมาะสม เพื่อให้พืชมีการเจริญเติบโตเต็มที่ซึ่งจะมีผลต่อปริมาณสารสำคัญอีกด้วย

อุณหภูมิ การที่พืชได้รับอุณหภูมิที่เหมาะสม มีผลต่อการเจริญเติบโตแตกต่างกันไปตามชนิดของพืช บางชนิดชอบร้อน แห้งแล้ง บางชนิดชอบอากาศหนาว นอกจากนี้ยังรวมถึงความร้อนเย็นของดินและบรรยากาศรอบ ๆ ต้นพืชสมุนไพรด้วย เช่น พืชเขตร้อนทั่วไป อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต คือ ๑๘ - ๓๕ องศาเซลเซียส ถ้าพืชได้รับอุณหภูมิที่ไม่เหมาะสม จะทำให้ชะงักการเจริญเติบโต

น้ำ เป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตของพืช ช่วยให้ต้นพืชดูดแร่ธาตุอาหารจากดินได้ ช่วยการสังเคราะห์แสงและการหายใจของพืช นอกจากความชุ่มชื้นในดินแล้ว ความชุ่มชื้นในอากาศก็จำเป็น ช่วย

ให้ต้นไม้สดชื่นไม่เหี่ยวเฉา ดังนั้นถ้าพืชขาดน้ำจะเกิดอาการเหี่ยวเฉา ถ้ารุนแรงก็อาจตายได้ พืชบางชนิดต้องการความชื้นสูง เช่น กระจวาน กานพลู เป็นต้น

การปรับปรุงดินแปลงปลูก

การปลูกพืชสมุนไพรไม่ควรใช้สารเคมี หรือใช้เพียงเล็กน้อยเท่าที่จำเป็น ดังนั้นการปรับปรุงดินปลูกสมุนไพรให้มีความอุดมสมบูรณ์ มีอินทรีย์วัตถุสูง มีหน้าดินลึกใกล้เคียงกับระบบรากพืช เพื่อป้องกันการเจริญเติบโตและคุณภาพของพืชสมุนไพร โดยไม่ใช้สารปุ๋ยเคมีจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก การปลูกจึงควรเน้นปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ที่ผ่านการหมักอย่างทั่วถึงสมบูรณ์